Fig. 168. U 1009. Yrsta, Rasbo sn. Efter B 538.

Ornamentiken tyder på att en ganska stor del av ristningen nedtill har gått förlorad. Det är mycket svårt att tänka sig, med ledning av vad som nu finns kvar, hur ristningen från början har sett ut. Den erinrar i någon mån om U 875, som är utförd av samme ristare. Framför predikatet 10—17 **litu rita** ha gått minst två namn. Till denna del har hört 1—5 **uaiþr**, som knappast låter sig säkert tolka. Brate förmodar tveksamt ett namn Vred, sålunda med ett **r** supplerat efter 1 **u**. Tänkbart vore ju, att **ai** är tecken för ett *e*- eller *ä*-ljud och att **uaiþr** kunde vara samma namn som **uaþr** U 937, 990 och 991, sålunda ett runsv. *Veðr*. — Om namnet *Fastbiorn* se E. Wessén, *Nordiska namnstudier*, s. 99.

Att ristaren är Åsmund Kåreson, såsom redan Brate har antagit, kan knappast vara tvivelaktigt. Härpå tyder själva huggningens beskaffenhet, runornas utseende, bruket av skiljetecken och vissa ordformer såsom **rita**, **þino**, **abtiʀ**. Och det motsäges icke av den ornamentik, som finnes bevarad. Det är i så fall av stort intresse, att stenen har stått i ett stort gravfält, som har hört till byn Yrsta, sannolikt också invid en gammal väg från Örby till Rasbo.

1010. Årsta, Rasbo sn.

Pl. 48.

Litteratur: P. J. Lindal, Rapport till Riksantikvarien $^{27}/_{7}$ 1881 (ATA); C. A. Klingspor i UFT h. 11 (1883), s. CXXXV f.; G. Ahlbin i Upsala $^{12}/_{7}$ 1922, Upsala Nya Tidning $^{19}/_{6}$ 1923, brev till O. Janse $^{3}/_{7}$ 1922, till S. Curman $^{3}/_{1}$ och $^{27}/_{6}$ 1927 (ATA); B. Bergman, Inventering av fasta fornminnen i Rasbo sn 1925 (ATA); O. v. Friesen, Anteckningar (UUB).

Äldre avbildningar: v. Friesen foto 1928 (UUB).

Runstenen står rest i skogsmark omkring 500 m. SV om byggnaderna i Årsta, omkring 50 m. V om gärdesgården mellan åkern och skogsmarken och 25 m. innanför skogskanten. Ristningsytan är vänd mot NÖ, alltså mot gården. Stenen är emellertid f. n. icke synlig från gården eller vägen, enär den skymmes av en rätt tät skog. Den står i östra kanten av en fyrkantig stensättning, bildad av stora lagda stenar. Inom denna fyrkant, omedelbart bakom runstenen, är en stor grop, som möjligen tyder på en plundrad grav. Det finns även andra spår av ett gravfält, med rösen och stensättningar. Troligen är det detta gravfält, som avses i G. Floderus' meddelanden om *Fornlemningar uti Rasbo Socken i Upland* (i: *Iduna*, h. 7, 1817), s. 207: »Wid Årsta by träffas omkring 50 större och mindre stensättningar, mest af fyrkantig form, af hwilka de största äga en längd af 20 till 25 fot.» Det förefaller mycket önskvärt att få platsen röjd och gravfältet arkeologiskt undersökt. Man har här ett av de icke alltför många fall, då ett tydligt samband finnes mellan ett gravfält och en rest runsten.

Runstenen har först i rätt sen tid blivit känd. Ur en rapport till Riksantikvarien från amanuensen P. J. Lindal år 1881 må här anföras ett längre utdrag: »Enligt anvisning af hr C. M. Bolm — som fått höra, att en runsten skulle vara funnen vid Årsta i Rasbo sn — begaf jag mig för några dagar sedan, åtföljd af notarien A. Wettergren, till orten för fyndet. — Årsta är en egendom å 2½ mantal i Rasbo sn och hd, Upland, och äges af Anders Mattsson. Dennes son, A. P. Andersson — som vid Upsala läns folkhögskola fått kännedom om fornminnen — upptäckte stenen sommaren 1880 i en skogsbacke omkring 1000 fot vestligt från mangården och underrättade här om hr Bolm. — Stenen har bakom sig i det mot öster sluttande skogsbrynet en af skattgräfvare öppnad graf. Längs med stenens framsida synes åt norr en stensättning, 23 steg lång. — Runstenen, som befinnes vara hittils okänd, har en mycket otydlig och delvis aldeles bortvittrad ristning. Ytan är skroflig. Stenen — något lös gråsten — mäter ofvan jord en högsta höjd af 162 centimeter och största bredd 138 centimeter. Så godt jag kunde uppdrog jag med krita ristningen och öfverflyttade henne i genomskinlig duk, efter hvilken medföljande fotografi har tagits.»

I en redogörelse för Upplands Fornminnesförenings verksamhet 1880—82 meddelade C. A. Klingspor, att en förut okänd runsten sommaren 1880 påträffats på Årsta ägor i Rasbo sn. Inskriften hade i juli 1881 avtecknats av P. J. Lindal. Upptäckten föll emellertid sedermera i glömska, och Lindals fotografi har icke kunnat återfinnas.

Det är därför helt naturligt, att den nitiske fornminnesvårdaren i Rasbo G. Ahlbin trodde sig meddela ett helt nytt fynd, då han år 1922 anmälde runstenen vid Årsta till professor v. Friesen och riksantikvarien Janse. Inskriften undersöktes hösten 1928 av v. Friesen och Wessén. År 1950 restes stenen på fastare grund.

Gråblå granit. Höjd över nuv. markytan 1,60 m., bredd 1,36 m. Ristningsytan är mycket ojämn och skrovlig. Ristningen är grunt huggen och därför ganska svårläst. Den fordrar gynnsam belysning och tålamod för en tillfredsställande granskning. Vänstra sidan av ristningen är på det hela taget bättre bevarad än den högra.

Inskrift:

þormutr ᛁ ǫk l-khas ok þefa × litu rita stin · etiʀ ᛁ faþur sn ᛁ þiumunt-

Þormundr ok **l-khas** *ok* **þefa** *letu retta stæin æftiʀ faður sinn Þiuðmund.*

»Tormund och **l-khas** och **þefa** läto uppresa stenen till minne av sin fader Tjudmund.»

Till läsningen: Intet sk kan spåras vid inskriftens början. Bst i 1 **þ** är ganska grund. En vågrät fåra går tvärs över runan, icke huggen; sålunda icke **b**. Bst i 3 **r** kan ganska säkert spåras; däremot icke hst. 4—5 **mu** tämligen tydligt. Efter 5 **u** en djup avsats i stenytan, som ristaren

måste ha lämnat oanvänd. Något **n** har sålunda knappast funnits. Hst i 6 **t** svag; mycket osäkra spår av bst. 7 **r** tydligt, liksom sk och 9 **k**. 10 **l** förefaller säkert. Därefter endast nedre delen av en hst, möjligen med ett par nedåtriktade bst t. v. **o** dock osannolikt, ty det liknar ej övriga **o**-runor i inskriften. 12 **k** tämligen tydligt. 13 **h** sannolikt; övre h. bst mycket svag. 14—15 **as** säkert; omvänt **s**. Nedre bst i 16 **o** osäker. Intet sk efter 15 **s** och 17 **k**. Bst i 18 **þ** svag; kanske **k**. 19 **e** tydligt stunget, med ett kort streck. 20—21 **fa** tydligt. Sk efter 21 **a** ganska tydligt; knappast **h**. Runslingans nedre rundel på h. sidan har icke innehållit några runor. Inskriften fortsätter nu i den vänstergående slingan. Den följande delen av inskriften ganska tydlig. Intet sk efter 25 **u** och 29 **a**. 27 och 32 **i** äro icke stungna. 34 **e** är tydligt stunget, med en djup, rund punkt. Sk efter 33 **n** och 37 **ʀ** tydliga; däremot har sannolikt intet sk funnits efter 42 **r**. Alla runorna i sista namnet äro tämligen tydliga. 50 **n** är säkert, trots dess egendomliga plats. Möjligen har också den nedre slinglinjen varit uppdragen över den korsande slingan. En hst efter 51 **t** är tydlig; knappast **r** eller **a**.

P. J. Lindal: »Långa stycken af inskriften äro aldeles utplånade. Jag kan med säkerhet endast läsa följande: **rhnfatr ᛁ ainknasakþiba þaun litu rita stin ᛁ itiʀ ᛁ faþur sn þaim - - - -**. Av detta får jag endast fram, att *Ragnfast* (och ett qvinnonamn, jfr neutr. **þaun**) *de läto skrifva å sten efter sin fader* . . . Möjligt kan vara, att vid någon särdeles lycklig belysning framleta ännu något mera af inskriften.»

v. Friesen: **þoi + u - - ḳr · aslok · has · ok · þefah litu rita stin · etiʀ · faþur · sn · - þhtmuntr.**

Endast två av inskriftens fyra namn kunna identifieras. *Þormundr* är i inskrifterna sällsynt; se U 176. I ännu högre grad gäller detta om *Þiuðmundr*; det är tidigare känt från en södermanländsk inskrift: Sö 111 och en gästrikländsk: L 1053 Järsta, Valbo sn.

U 1010 är sannolikt utförd av ristaren Manne; se ovan U 1007.

1011. Örby, Rasbo sn. Nu i Universitetsplanteringen, Uppsala.

Pl 49.

Litteratur: B 416, L 292, D 1: 257. J. Bureus, F a 6 s. 47 n:r 34 och 35 (Bureus' egen läsning), s. 184 n:r 95 (Rhezelius), F a 10: 2 n:r 58 b, F a 5 n:r 290, F a 1 s. 66, Monumenta Sveo-Gothica hactenus exsculpta (1624), n:r 16 (3 uppl. 1664, n:r 12); J. Rhezelius, F c 6 (Monumenta Uplandica), s. 37 (utg. i UFT h. 30, 1915), R 550 (UUB) n:r 14; O. Verelius, Manuductio ad Runographiam Scandicam (1675), s. 24, 53; Ransakningarna 1667—84: J. Peringskiöld, Monumenta 2, bl. 140, Monumenta Uplandica per Thiundiam (1710), s. 66, Monumenta Ullerakerensia (1719), s. 322 f.; P. Dijkman, Historiske Anmärckningar (1723), s. 73 f.; O. Celsius, Svenska runstenar (F m 60) 1, s. 33, 100; N. R. Brocman, Sagan om Ingwar Widtfarne (1762), s. 104 f.; G. Floderus, Beskrifning öfver Rasbo härads antiqviteter, 1813 (UUB); A. Floderus, De paroeciis Uplandiæ Rasbo et Kihl (diss. Uppsala, 1848), s. 7; G. Stephens, ONRM 1 (1866), s. 88; R. Dybeck, Reseberättelse 1868 (ATA); UFT h. 2 (1872), s. 50, h. 5 (1876), s. 94, 110, h. 10 (1881), s. LXXXI f., h. 11 (1883). s. CXLV, h. 19 (1898), s. 128; P. J. Lindal, Runstenarne i Upsala (1881), s. 10 f.; S. Bugge i: E. Brate, Runverser (ATS 10: 1), s. 53 f.; A. Kock i ANF 11 (1895), s. 330; O. v. Friesen, Runstensundersökningar i Upsala län 1898 (hs i ATA), Upplands runstenar (1913), s. 40, art. Runer i Salmonsens Konversationsleksikon, 2 Udg. (1925), Runorna (1933), s. 167, Anteckningar (UUB); B. Bergman, Inventering av fasta fornminnen i Rasbo sn 1925 (ATA), Uppländsk run- och bildstensristning (1948), s. 216 f.

Äldre avbildningar: Bureus, träsnitt (i Monumenta Sveo-Gothica 1624, F a 5, F a 10: 1); Rhezelius, teckningar (i F c 6, R 550); Verelius, träsnitt (i Manuductio 1675); P. Helgonius och J. Hadorph, träsnitt (i Peringskiöld, Monum. Ullerakerensia och B 416); Dybeck (D 1: 257); v. Friesen foto (ATA, UUB).

Runstenen står rest i Universitetsplanteringen, Uppsala, på norra sidan om uppfartsvägen till universitet; den är den översta av de tre stenar, som stå utmed denna väg.

Runstenen var känd redan av Joh. Bureus och tecknades av honom under hans resa 1594, den 9 maj. Platsen anges vara »Widh Örby i Rasbo S.» (F a 6), »i Rasbo Örby» (F a 10: 2), »Örby» (F a 5). Någon teckning av Bureus finnes icke bevarad. En sådan måste emellertid ha